

DYNAMIKA POSTĘPU TECHNICZNEGO I EKONOMICZNEGO
W WIELKOTOWAROWEJ PRODUKCJI ROLNICZEJ
W WOJ. OLSZTYŃSKIM I SZCZECIŃSKIM W OKRESIE 1966/1967—
—1970/1971 ORAZ PROGNOZY W TYM ZAKRESIE

REFERAT PROGRAMOWY, UZUPEŁNIAJĄCY

Bolesław Iwan

Instytut Polityki Agrarnej AR—Warszawa

Od Redakcji

Referent w zagajeniu do dyskusji powiedział m. in.: celem prezentowanego opracowania było stwierdzenie stanu faktycznego w zakresie postępu w PGR, jak również określenie ewentualnych związków pomiędzy postępowaniem technicznym i ekonomicznym a efektami produkcyjno-ekonomicznymi tych kategorii postępu. Nie zamierzaliśmy natomiast szczegółowo wnikać w przyczyny tych zjawisk.

*

W 1970 r. państwowe gospodarstwa rolne podległe różnym resortom posiadały 2 878 tys. ha użytków rolnych. Stanowi to 14,8% całości użytków w skali kraju. Państwowe gospodarstwa rolne podległe Ministerstwu Rolnictwa zajmowały 2 794,4 tys. ha, a 83,6 tys. ha — gospodarstwa podległe innym resortom. Tymczasem w województwach olsztyńskim i szczecińskim odsetek gruntów rolnych będących we władaniu PGR wynosił: dla woj. szczecińskiego 47,0%, dla woj. olsztyńskiego 33,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych tych województw. Łącznie sektor rolnictwa państwowego badanych rejonów zajmuje powierzchnię 721,8 tys. ha użytków rolnych. Oznacza to, że aż 25,8% gruntów pegeerowskich koncentruje się w dwóch województwach.

Wydaje się, że ten duży potencjał produkcyjny nie jest jeszcze obecnie dostatecznie wykorzystany. Gospodarstwa te nie wyróżniają się w zasadzie wysokością plonów spośród całości gospodarki państwowej. Wydajność z hektara podstawowych ziemiopłodów w latach 1969—1970 była zbliżona do średniej krajowej dla PGR.

W okresie wypełniania uchwał i postulatów VI Zjazdu Partii, które nakładają na PGR poważne obowiązki w bieżącej pięcioletniej, szczególnie zaś w dziedzinie powiększania zasobów żywnościowych kraju, produkcji nasion kwalifikowanych, należy szukać dróg poprawy rolniczej gospodarki państwowej i w tych województwach. Będzie nią chyba również poznanie mechanizmów i procesów stymulujących postęp w sferze produkcji wielkotowarowej w ogóle, a szczególnie w województwach wiodących w zakresie koncentracji państwowych gospodarstw rolniczych.

UWAGI WSTĘPNE

Po dokonaniu szczegółowej analizy ankiet na temat postępu technicznego i ekonomicznego w wielkotowarowej produkcji rolnej w 1971 r. przystąpiono do dalszej pracy nad tym problemem w roku 1972.

Drugą, zweryfikowaną, wersję ankiety rozesłano do inspektoratów PGR woj. szczecińskiego i olsztyńskiego (rozesłano 32 ankiety). W woj. szczecińskim akcją ankietową objęto 10 inspektoratów PGR oraz 1 kombinat PGR i w woj. olsztyńskim odpowiednio 16 inspektoratów i 4 kombinaty PGR oraz Ośrodek Racjonalizacji i Postępu Technicznego.

Potrzeba dodatkowej analizy wyniknęła przede wszystkim z faktu, iż te województwa charakteryzują się silną koncentracją gospodarstw PGR, podczas gdy w poprzedniej akcji ankietowej z tych terenów otrzymano nie-liczne tylko odpowiedzi.

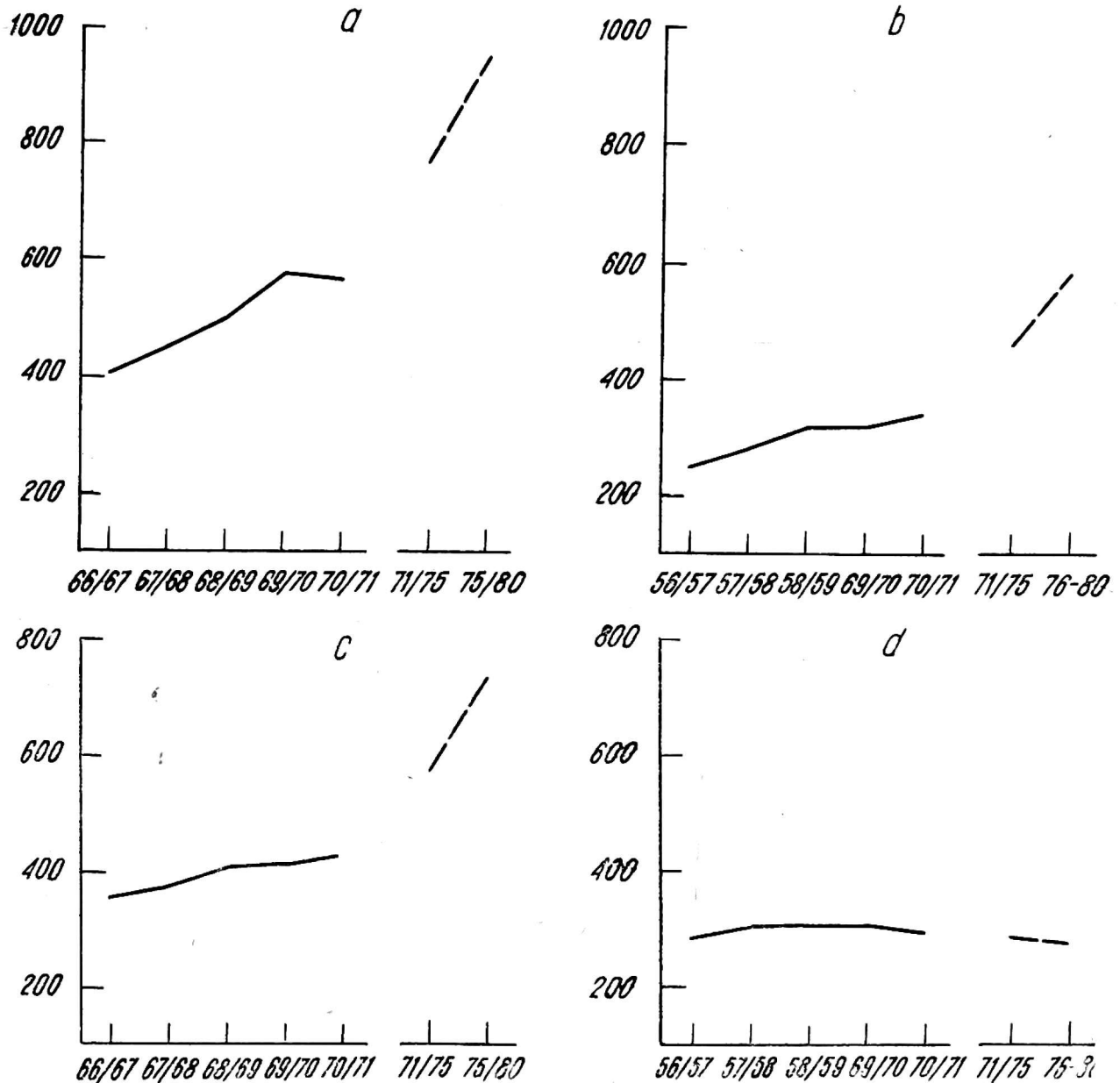
Po zapoznaniu się z opiniami i komentarzami w poprzednich badaniach doszliśmy do wniosku, że bez uszczerbku dla wiarygodnych danych oraz dla uchwycenia tendencji można ograniczyć liczbę wskaźników zawartych w ankiecie, zmniejszając tym samym jej pracochłonność.

Opracowując pytania do ankiety, oparliśmy się na metodzie prof. R. Manteuffla (wskaźniki do mierzenia różnych kategorii postępu), ograniczyliśmy się jednak do wskaźników najbardziej typowych, najlepiej charakteryzujących dany rodzaj postępu. Dla ułatwienia pracy ankietnikom wiele wskaźników zaczerpnęliśmy z planu gospodarczo-finansowego PGR. W instrukcji zostały podane również wyjaśnienia, gdzie należy szukać danych dla właściwego wypełnienia ankiety (por. ankietę II, s. 49).

OCENA POSTĘPU TECHNICZNEGO I EKONOMICZNEGO W JEDNOSTKACH GOSPODARCZYCH WOJ. OLSZTYŃSKIEGO

Inspektoraty PGR. Analiza obejmuje dane z 16 inspektoratów PGR woj. olsztyńskiego: Bartoszyce, Biskupiec, Braniewo, Działdowo, Giżycko, Kętrzyn, Lidzbark, Morąg, Mrągowo, Nidzica, Ostróda, Pasłęk, Pisz, Olsztyn, Szczytno, Węgorzewo. W tych 16 opracowaniach są zamieszczone dane zbiorcze dotyczące wszystkich podległych im obiektów.

Wyżej wymienione opracowania zgrupowano według tendencji wzrostu postępu techniczno-organizacyjnego. I tak do grupy I zaliczono inspektoraty PGR: Pisz, Ostróda, Nidzica i Pasłęk, gdzie dość jednoznacznie rośnie zarówno postęp techniczny, jak i ekonomiczny. W gospodarstwach podległych tym inspektoratom wartość wskaźnika postępu zwiększyła się na przestrzeni lat 1966/1967-1970/1971 od około 300 do około 650 (rys. 12).

Rys. 12. Dynamika postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego w gospodarstwach woj. olsztyńskiego (na podstawie średniej arytmetycznej z inspektoratów i kombinatów PGR): a — postęp techniczno-organizacyjny, b — postęp ekonomiczny, c — ocena produkcyjna postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego, d — ocena ekonomiczna postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego

W zakresie oceny produkcyjnej postępu obserwujemy również pozytywne zjawisko, jakim jest systematyczny wzrost wartości oceny produkcyjnej, chociaż jej dynamika jest znacznie niższa niż w przypadku narastania postępu. W badanym okresie wartość wskaźnika oceny produkcyjnej wzrosła z około trzystu kilkudziesięciu do ponad czterystu. Ocena ekonomiczna ma podobny przebieg, lecz jej dynamika charakteryzuje się jeszcze

powolniejszym tempem wzrostu. Jedynie w przypadku inspektoratów PGR Nidzica i Ostróda obserwuje się pewne załamanie tendencji wzrostowej w latach 1967/1968-1969/1970. W Nidzicy zjawisko to wystąpiło na skutek spadku wartości niemal wszystkich wskaźników charakteryzujących ocenę postępu, w Ostródzie natomiast zmniejszyła się wartość produkcji końcowej netto na 1000 zł wartości środków trwałych netto; pozostałe wskaźniki utrzymały się prawie w podobnych granicach.

W dwu pozostałych inspektoratach grupy I w poszczególnych latach nie notujemy wzrostu, spadki także prawie nie występują lub są tak minimalne, że można je uznać za mieszczące się w granicach błędu rachunkowego. Obniżenie się wskaźników oceny ekonomicznej należy przypisać wyjątkowo niesprzyjającym warunkom klimatycznym — mimo wysokich nakładów, efekty były niższe niż w latach ubiegłych.

Charakterystyczne są dane perspektywiczne — większość inspektoratów planuje dalsze nasilenie postępu technicznego i ekonomicznego oraz wzrost oceny produkcyjnej, lecz zakłada pogorszenie się mierników oceny ekonomicznej postępu.

Do grupy II zakwalifikowano ankiety z dwu inspektoratów PGR: Morąg i Mrągowo. Tu postęp ekonomiczny rośnie bardzo wyraźnie w latach 1966/1967-1969/1970. W latach 1969/1970-1970/1971 nastąpiło zaś wyraźne zahamowanie tej tendencji. Na przestrzeni tych lat nie obserwujemy praktycznie żadnego przyrostu postępu techniczno-organizacyjnego. Ogólna tendencja na przestrzeni pięciolatki jest rosnąca, z tym, że w Mrągowie wystąpiły wahania w latach 1966/1970-1967/1968 oraz 1968/1969-1969/1970. W gospodarstwach Inspektoratu Morąg załamanie tendencji wzrostowej nastąpiło w roku 1968/1969 i utrzymało się do końca pięciolatki. Przyczyną tego były wahania w wydajności pracy w Mrągowie i Morągu, w tym ostatnim również pogorszył się wskaźnik produkcji towarowej.

W planie perspektywicznym zakłada się wzrost wszystkich wskaźników z wyjątkiem oceny ekonomicznej.

Grupę III — najliczniejszą — stanowi osiem inspektoratów PGR (Bartoszyce, Biskupiec, Braniewo, Giżycko, Kętrzyn, Lidzbark, Szczytno, Węgorzewo).

We wszystkich ośmiu inspektoratach obserwujemy w latach 1966/1967-1969/1970 bardzo silne narastanie wskaźników postępu techniczno-organizacyjnego, a w latach 1969/1970 i 1970/1971 gwałtowny spadek niemal wszystkich wskaźników. I tak np. najbardziej zmniejszył się wskaźnik zużycia nawozów mineralnych NPK/1 ha UR, ilość jednostek pociągowych mechanicznych na 100 ha UR oraz procent zbioru zbóż kombajnami. Jedynie wskaźnik wartości środków trwałych netto ogółem w tys. zł/1 ha UR nie uległ zmniejszeniu.

Nieco inne są wykresy dotyczące postępu ekonomicznego. W inspektoratach: Szczytno, Kętrzyn, Biskupiec obserwujemy dość wyraźny wzrost

postępu ekonomicznego na przestrzeni badanego okresu bez większych wahań, natomiast w Bartoszycach, Węgorzewie i Giżycku wystąpił dość dynamiczny wzrost postępu ekonomicznego, z wyjątkiem roku 1970, gdzie na skutek obniżenia się wartości wskaźnika wydajności pracy i produkcji towarowej nastąpiło załamanie się tendencji wzrostowej. W pozostałych inspektoratach tej grupy mamy do czynienia z załamaniem się tej tendencji z tych samych powodów już w roku 1968/1969.

Analizując wykresy dotyczące oceny produkcyjnej postępu w latach 1966/1967-1970/1971, można zauważyć, że na ogół w całej grupie inspektoratów wykazują one wyraźną tendencję wzrostową, z tym, że dla inspektoratów: Biskupiec, Lidzbark i Szczytno utrzymuje się ona przez cały czas, w pozostałych natomiast wystąpiło wyraźne załamanie się tej tendencji w roku 1969/1970. Sytuacja ta zaistniała na skutek obniżenia się wartości niemal wszystkich wskaźników, z wyjątkiem produkcji żywca wieprzowego w kg/1 ha UR. Przy ocenie ekonomicznej postępu brak wyraźnych tendencji, albowiem następują wahania wartości wskaźników z roku na rok. Wykresy dla mierników tej oceny przedstawiają na ogół linię prostą z niewielkimi odchyleniami w poszczególnych latach. Godny odnotowania jest, co prawda niewielki, lecz wyraźny wzrost wartości oceny ekonomicznej w latach 1966/1967-1968/1969. Podobnie jak w innych przypadkach, lata 1969/1970-1970/1971 cechuje spadek tej tendencji w porównaniu do lat poprzednich.

W planach perspektywicznych inspektoraty te zakładają bardzo dynamiczny postęp techniczny i ekonomiczny oraz dość śmiały postęp w ocenie produkcyjnej postępu. Niepokój budzi fakt, że planują one pogarszanie się oceny ekonomicznej postępu.

Pozostałe dwa inspektoraty PGR: Działdowo i Olsztyn zostały wyodrębnione w oddzielną grupę, ponieważ przebieg linii tendencji zarówno postępu techniczno-organizacyjnego, jak i ekonomicznego oraz ocen tych postępów jest wyraźnie odrębny. W Inspektoracie Działdowo występuje wyraźne nasilanie się postępu technicznego i ekonomicznego. W przypadku postępu technicznego w r. 1967/1968 nastąpiło załamanie się tej tendencji, w przypadku zaś postępu ekonomicznego bardzo wyraźne załamanie miało miejsce w r. 1968/1969. Wskaźniki charakteryzujące ocenę produkcyjną postępu załamały się w swej tendencji wzrostu w roku 1967/1968. Ten stan rzeczy utrzymał się do roku 1969/1970. Podobnie przedstawia się sprawa z oceną ekonomiczną, ponieważ wskaźniki ją charakteryzujące wykazały głębokie załamanie w roku 1967/1968, po czym nastąpił wzrost wskaźników tej kategorii postępu.

W Inspektoracie Olsztyn bardzo wyraźne wahanie we wzroście postępu technicznego nastąpiło w latach 1967/1968-1968/1969. Przyczyną tego było zmniejszenie się wskaźników siły pociągowej mechanicznej na 100 ha UR oraz zużycie nawozów mineralnych NPK/1 ha UR. Od roku 1967/1968 ob-

serwuje się narastanie postępu, lecz w roku 1969/1970 wystąpiło ponowne zahamowanie tendencji wzrostu.

Wykresy dla efektywności produkcyjnej i ekonomicznej mają przebieg nieregularny, z tym, że przy ocenie ekonomicznej mamy do czynienia z ogólnym spadkiem tendencji w badanym okresie. W planach przyszłej działalności inspektoratów wszystkie wskaźniki są przewidywane jako rosnące, z wyjątkiem wartości oceny efektywności ekonomicznej.

Kombinaty i gospodarstwa PGR. Analiza materiałów dotyczących województwa olsztyńskiego uwzględnia ponadto 4 kombinaty PGR oraz jedno gospodarstwo — Ośrodek Racjonalizacji i Postępu Technicznego.

W przypadku kombinatów są również pewne różnice w przebiegu wykresów. W jednym z nich (Zagaje) występuje bardzo wyraźny wzrost postępu technicznego w latach 1966/1967-1969/1970 oraz nieco wolniejszy wzrost w ostatnim roku badanego pięciolecia. Postęp ekonomiczny posiada ogólną tendencję spadkową, mimo istotnego wzrostu w 1968/1969 roku. O ogólnym charakterze wykresu zadecydował niezwykle ostry spadek wskaźników postępu ekonomicznego na skutek zmniejszania się wskaźników kosztu remontów kapitałnych w zł/1 ha UR, wartości produkcji towarowej i wskaźnika wydajności pracy.

Efektywność produkcyjna wyraźnie wzrasta do roku 1969/1970; od tego momentu następuje nieznaczny spadek wartości tego wskaźnika syntetycznego, wyraźnie natomiast maleje efektywność ekonomiczna postępu.

W kombinatach Bezlety i Stępy występuje wyraźny wzrost postępu technicznego i ekonomicznego. W r. 1969/1970 załamanie jest podobne, jak na wykresach dla inspektoratów.

Głęboki spadek wartości oceny produkcyjnej postępu w kombinacie PGR Sątopy wynika z braku danych odnośnie do wskaźnika „produkcja żywca wieprzowego” w 1966/1967 roku. Jeżeli zostało to spowodowane względami pozaprodukcyjnymi, to omawianą krzywą należałoby zweryfikować. W następnych latach, po uwzględnieniu wskaźników produkcji żywca wieprzowego, następuje pewien wzrost krzywej postępu. Natomiast efektywność produkcyjna na przestrzeni badanych pięciu lat posiada tendencję rosnącą. Efektywność ekonomiczna postępu, jak wszędzie, charakteryzuje się linią nieregularną, z załamaniem w 1969/1970 roku, co zostało spowodowane zmniejszeniem się produkcji końcowej na 1000 zł środków trwałych.

W kombinacie PGR Garbno postęp techniczny zaznacza się niezwykle słabą tendencją wzrostu do 1968/1969 r., kiedy następuje załamanie. Postęp ekonomiczny w zasadzie wzrasta do roku 1968/1969, po czym maleje. Efektywność produkcyjna i ekonomiczna postępu również od roku 1968/1969 wyraźnie spada; spadek ten utrzymuje się do końca analizowanego

okresu. Wpłynęły na to zmiany wskaźników: produkcja końcowa netto ogółem oraz produkcja żywca wołowego w kg/ha.

W przypadku kształtowania się postępu technicznego i ekonomicznego notujemy zmiany wartości takich wskaźników, jak: nawozy mineralne NPK/1 ha UR, zużycie energii elektrycznej itp.

W ORiPT Klewki postęp techniczno-organizacyjny zaczyna narastać od roku 1967/1968, po spadku w roku poprzednim. Postęp ekonomiczny zaś wzrósł tylko w roku 1969/1970, pozostałe lata charakteryzują się spadkiem, więc ogólny wynik był ujemny. Przyczyną tego stanu rzeczy jest spadek wartości wskaźnika remontów z 204,6 w 1966/1967 do 47,1 w roku 1968/1969. W roku 1970/1971 wskaźnik ten osiąga wartość 78,9. Następują również wahania w poziomie wartości produkcji towarowej.

Efekt produkcyjny po załamaniu się w roku 1966/1967 ma przebieg rosnący.

Plany perspektywiczne gospodarstw olsztyńskich wskazują na dalszy wzrost postępu technicznego i ekonomicznego, i na tym tle w sposób zasadniczy powinna powiększyć się wartość oceny produkcyjnej postępu. Tymczasem w planach wręcz zakłada się obniżenie dynamiki narastania mierników oceny ekonomicznej. Wygląda na to, iż będą się powiększały nakłady na budownictwo, na mechanizację i na środki obrotowe. Ale niepokojący jest fakt, że autorzy planów nie widzą źródeł postępu w poprawieniu racjonalnego wykorzystania środków produkcji i siły roboczej, tj. w prawidłowej organizacji pracy i troski o jej stałe usprawnianie. Stąd niewielka dynamika powiększania się wartości ocen produkcyjnych i ekonomicznych postępu.

Na zakończenie omawiania wyników ankiety z olsztyńskich inspektoratów należy jeszcze poruszyć kilka spraw natury ogólniejszej.

Jak już wspomnieliśmy na wstępie, opracowanie obejmuje gospodarstwa podległe 16 inspektoratom, 4 kombinaty oraz gospodarstwo — Ośrodek Racjonalizacji i Postępu Technicznego.

Nie przysłano ankiet dotyczących obiektu wielozakładowego w pow. Nowe Miasto oraz gospodarstw powiatu iławskiego, ponieważ w 1969 r. wszystkie te gospodarstwa zostały podporządkowane Zjednoczeniu Hodowli Zarodowej.

Z tego też względu sądzimy, iż dane, którymi rozporządzamy, są w pełni reprezentatywne dla całości rolnictwa państwowego w tym regionie.

Na poparcie tej tezy można przytoczyć argument, iż wyniki analizy dla tego województwa są w zasadzie zbieżne z poprzednimi opracowaniami dla innych regionów kraju (por. ref. generalny).

Luźną, jaką zauważa się w materiałach ankietowych, jest brak danych dotyczących zużycia jednostek pokarmowych na 1 kg przyrostu żywca wieprzowego i wołowego oraz na 1 litr mleka. To samo dotyczy kosztów produkcji 1 kg żywca oraz 1 litra mleka.

Powstały brak przy obecnej sprawozdawczości jest niestety zrozumiały. W PGR istniejąca dokumentacja nie pozwala na określenie zużycia pasz przez określenie grupy zwierząt. Brak księgowości kalkulacyjnej w wielu przypadkach uniemożliwia wyliczenia wielkości kosztów, np. przyrostu 1 kg żywca wołowego czy wieprzowego.

Uważamy, że już najwyższy czas, aby kierownik produkcji mógł w każdej chwili, na bieżąco, orientować się w wielkości jednostkowych kosztów produkcji. Należałoby postulować wprowadzenie tego rodzaju księgowości we wszystkich PGR, ułatwiły to bieżące kierowanie i korygowanie nakładów, co przy stale polepszającym się poziomie kwalifikacji kadry inżynierjno-technicznej mogłoby przysporzyć także poważne korzyści.

OCENA POSTĘPU TECHNICZNEGO I EKONOMICZNEGO W JEDNOSTKACH GOSPODARCZYCH WOJ. SZCZECIŃSKIEGO

Ankieta objęto obiekty rolnictwa państwowego podległe 10 inspektoratom PGR oraz Kombinat Łąkarsko-Suszarniczy w Goleniowie.

Stwierdzić należy, iż ogólny obraz wykresów sporządzonych dla tych ankiet jest bardziej jednolity niż w przypadku województwa olsztyńskiego (rys. 13).

Tak np. w siedmiu inspektoratach: Choszczno, Goleniów, Gryfice, Łobez, Nowogard, Pyrzyce i Stargard dość istotnie wzrasta linia tendencji postępu zarówno techniczno-organizacyjnego, jak i ekonomicznego, z tym jednak, że w omawianych obiektach zdecydowanie silniej narasta postęp techniczny niż ekonomiczny. Najsilniejszą rosnącą dynamikę postępu technicznego, szczególnie w latach 1967/1968-1969/1970, wykazują gospodarstwa podległe Inspektoratowi PGR Goleniów. Dynamika ta utrzymuje się w roku następnym, lecz tempo jej jest wyraźnie słabsze. Dla orientacji podajemy, że wskaźnik tego postępu w 1967/1968 roku wyniósł 433,1 i w ciągu dwóch lat wzrósł do 878,8 — co oznacza więcej niż podwojenie wartości wskaźnika na przestrzeni tak krótkiego czasu.

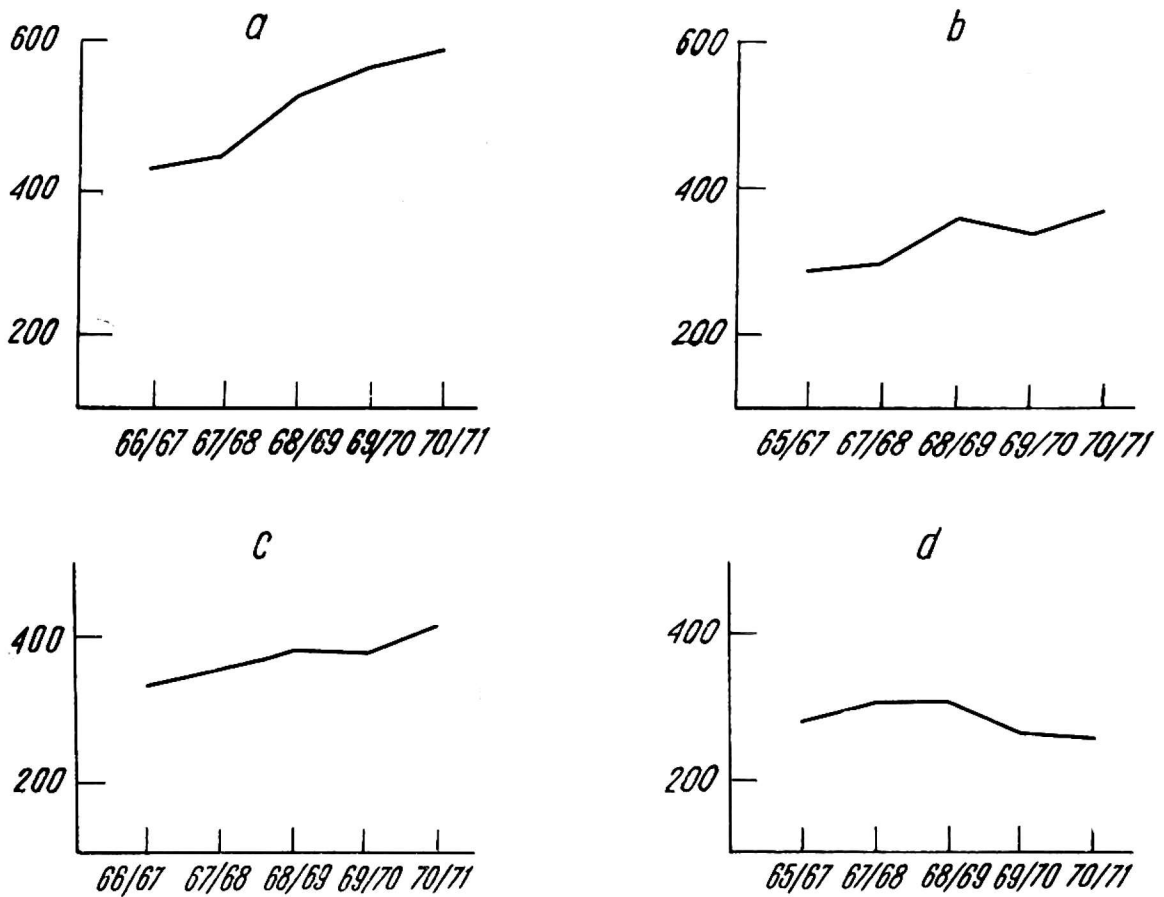
Głównym powodem skoku było to, iż dla lat 1966/1967-1967/1968 brak jest danych odnośnie do zużycia pasz na produkcję zwierzęcą. Wprowadzenie tych danych dla lat następnych spowodowało ogromne przyrosty wartości mierników i wskaźników oceny postępu technicznego.

To samo można odnieść do postępu ekonomicznego; brak danych dotyczących kosztów produkcji żywca i mleka w pierwszych dwóch latach obniżyło oczywiście poziom mierników postępu ekonomicznego. Z tego względu przebieg krzywych dla wymienionych jednostek gospodarczych powinien być zweryfikowany.

Postęp ekonomiczny najslabszą dynamikę wykazuje w inspektoratach PGR: Choszczno, Pyrzyce i Stargard. W okresie 1968/1969-1969/1970 roku występuje nawet załamanie i tak już słabo rosnącego trendu. Wynika to

z obniżania się takich wskaźników, jak wartość produkcji towarowej zł/ha UR oraz wydajność pracy. Łączy się to, jak w wielu poprzednio prezentowanych materiałach, z wyjątkowo niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi dla produkcji rolniczej. Stąd określona wielkość nakładów nie spowodowała oczekiwanego wzrostu wskaźników produkcyjno-ekonomicznych. Do tej grupy można zaliczyć również Inspektorat nowogardzki, gdzie postęp techniczno-organizacyjny wzrastał dość słabo, nie wykazując tendencji malejących. W Inspektoracie PGR Łobez postęp eko-

Rys. 13. Dynamika postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego w gospodarstwach woj. szczecińskiego (na podstawie średniej arytmetycznej z inspektoratów i kombinatów PGR): a — postęp techniczno-organizacyjny, b — postęp ekonomiczny, c — ocena produkcyjna postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego, d — ocena ekonomiczna postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego

nomiczny w badanej pięciolatce narasta w sposób bardzo równomierny, natomiast w PGR gryfickich, po okresie wzmożonego wzrostu tego postępu, lata 1968/1969–1970/1971 charakteryzują się jego stagnacją.

Postęp techniczno-organizacyjny w gospodarstwach podległych Inspektoratowi PGR Szczecin wykazuje stagnację w całym okresie. Wykres przybiera niemal kształt linii poziomej. Postęp ekonomiczny obniżył się w tych gospodarstwach w ostatnich dwóch latach.

W inspektoratach PGR Myślibórz oraz Kamień Pomorski postęp techniczno-organizacyjny rośnie dopiero od roku 1967/1968. Postęp ekonomiczny przebiega bardzo nierównomiernie. Niemal z roku na rok występują silne wahania na skutek zmian w wielkościach poszczególnych wskaźników.

Jeżeli chodzi o efektywność produkcyjną postępu, to również występuje zróżnicowanie w jej przebiegu w poszczególnych obiektach objętych badaniami. I tak w inspektoratach PGR Szczecin, Nowogard, Stargard Szczeciński, Gryfice, Łobez wartość oceny produkcyjnej wykazuje przebieg rosnący w całym okresie. Nie obserwujemy wahań w dół i to zjawisko należy ocenić pozytywnie. W inspektoratach: Myślibórz, Pyrzyce, Goleńów i Choszczno — ocena produkcyjna postępu narasta w latach 1966/1967-1968/1969. Okres 1968/1969-1969/1970 zaznacza się tendencją spadkową. W roku następnym ponownie powraca tendencja rosnąca. Wystąpiło przy tym obniżenie się wartości produkcji końcowej netto, obniżenie wielkości wskaźnika produkcji mleka od 1 krowy itp.

Niezwykle charakterystyczny przebieg posiadają wykresy sporządzone dla wskaźników i mierników oceny ekonomicznej postępu techniczno-organizacyjnego i ekonomicznego w badanych jednostkach. W 9 inspektoratach — spośród 10 analizowanych — ocena ekonomiczna prezentuje się prawie identycznie. Całą pięciolatkę można podzielić na dwa okresy.

Pierwszy okres to lata 1966/1967-1968/1969, gdzie we wszystkich przypadkach, mniej lub bardziej wyraźnie, występuje rosnąca tendencja efektów ekonomicznych postępu. Jedynie w Inspektoracie Choszczno początek tego rodzaju tendencji odnajdujemy już rok wcześniej.

Drugi okres to lata 1968/1969-1970/1971 — w tym bowiem czasie wyraźnie pogarszają się efekty ekonomiczne ponoszonych nakładów na postęp.

Szukając przyczyn takiego stanu rzeczy, dochodzimy do wniosku, iż opadająca tendencja wartości oceny efektywności ekonomicznej wynika między innymi ze zmian w wartościach takich mierników, jak wartość produkcji końcowej netto na 1000 zł, wartości środków trwałych netto, nakłady pracy rbg/1 ha UR, załoga osób/100 ha UR. Gdyby jednocześnie wzrastała produkcja końcowa i wydajność pracy, byłby to objaw pozytywny. Niestety, takiej korelacji nie obserwujemy. Trudno dać jednoznaczную odpowiedź o czym to świadczy. Zaryzykować można ewentualnie tezę o przechodzeniu gospodarstw na kierunki produkcji o charakterze ekstensywnym (np. zboża).

Inspektorat Kamień Pomorski ma zupełnie specyficzny przebieg wykresu efektywności ekonomicznej postępu. Rok 1966/1967-1967/1968 to okres bardzo wzmożonego narastania wskaźników oceny ekonomicznej, który utrzymuje się również przez rok następny. Od 1968/1969 widzimy gwałtowny spadek wskaźników oceny ekonomicznej, który utrzymał się do 1971 roku. Pogorszyła się ona nawet w stosunku do roku wyjściowego w naszych badaniach. W zasadniczy sposób spowodowało to pogarszanie się wskaźnika rentowności.

Postawione poprzednio założenie o ekstensyfikacji kierunków produkcji w PGR woj. szczecińskiego potwierdza (jeden spośród dwóch) komentarz

dołączony do ankiety z Kamienia Pomorskiego. Wynika z niego, iż zakłada się dalsze pogłębianie specjalizacji w zakresie produkcji zbóż, których powierzchnia wynosi już ok. 53% w strukturze zasiewów. Ogranicza się do minimum uprawę buraków cukrowych oraz roślin oleistych.

Wśród ankiet nadesłanych przez Szczecińskie Zjednoczenie znajduje się opracowanie z Kombinatu Łąkarsko-Suszarniczego w Goleniowie.

Postęp techniczny i ekonomiczny wzrastał dość wyraźnie w tym Kombi-nacie w okresie pięciu lat. Od 1968/1969 r. wzrost postępu technicznego cechuje niższa dynamika niż w roku poprzednim. To samo dotyczy postępu ekonomicznego, z tym jednak, że ostatni rok okresu badanego przynosi znowu nasilenie postępu ekonomicznego.

Ocena produkcyjna i ekonomiczna postępu nie wykazuje tak silnej dynamiki, jak postęp techniczno-organizacyjny czy ekonomiczny. Najslabiej właściwie rośnie wartość wskaźników oceny ekonomicznej.

Nic nie możemy powiedzieć na temat trendu zarówno obydwu kategorii postępu, jak i ich efektów produkcyjno-ekonomicznych, ponieważ nie podano liczb dla lat następnych. Jedynie ankietę kombinatu PGR Gole-niów zawiera tego rodzaju dane. Wynika z nich, że zakłada się w planach ostrożną tendencję wzrostową dla wszystkich wskaźników.

Celem wyjaśnienia podajemy, że w wielu ankietach z województwa szczecińskiego nie podano danych odnośnie do wskaźników, takich jak: zużycie pasz na 1 kg przyrostu żywca i produkcji mleka, kosztów produkcji żywca i mleka — wpisując w tych rubrykach „brak danych”. Zapewne uszczupla to liczbę informacji, lecz sądzimy, że gdyby nawet wypełniono odpowiednie rubryki, ogólny obraz nie uległby zmianie lub zmiany te byłyby niewielkie. Dlatego wydaje się, iż liczby, którymi dysponujemy i które prezentujemy w niniejszym opracowaniu, charakteryzują w sposób miarodajny sytuację w PGR województwa szczecińskiego.

Poza tym, jeśli porównamy analizę ankiety WZ PGR Szczecin z wynikami opracowań pierwszej ankiety (por. ref. generalny) dochodzimy do wniosku, iż dane dla poszczególnych inspektoratów nie odbiegają od danych zbiorczych dla gospodarstw podległych WZ PGR.

W obu przypadkach obserwujemy dość dynamiczne narastanie postępu technicznego i nieco wolniejsze narastanie postępu ekonomicznego. Przebieg dynamiki oceny produkcyjnego postępu, według danych ze Szczecińskiego Zjednoczenia, jest rosnący przez cały badany okres bez większych odchyłeń ujemnych, natomiast w pojedynczych inspektoratach miały miejsce takie odchylenia. Przeważająca liczba inspektoratów PGR legitymuje się znacznym przyrostem wartości oceny produkcyjnej. W sumie więc dla całego ankietowanego obszaru PGR różnice te zniwelowały się.

Obraz efektywności ekonomicznej postępu dla całego WZ PGR przedstawia się niemal identycznie, jak w poszczególnych inspektoratach. Mamy tu do czynienia ze zjawiskiem obniżania się wartości oceny ekonomicznej

postępu w latach 1968/1969-1970/1971. Przyczyny również były te same. Wnioskować z tego należy, iż dane w obydwu wersjach ankiety można uważać za porównywalne i można na ich podstawie wysuwać postulaty naukowe bez ryzyka popełnienia większych błędów.

Próba analizy zmian w dynamice postępu technicznego i ekonomicznego w układzie terytorialnym nie przyniosła prawie żadnych rezultatów, albowiem przebieg poszczególnych krzywych jest bardzo zbliżony tak w ramach województwa, jak i między nimi. Nie wystąpiła po prostu korelacja między położeniem geograficznym inspektoratu i dynamiką postępu. Brak tego rodzaju korelacji należy tłumaczyć prawdopodobnie mało elastycznym, równomiernym rozdziałem środków dla PGR. Należałoby poddać pod dyskusję również kryteria centralnego rozdzielnictwa funduszy inwestycyjnych.

Być może, że wystąpiłaby jakaś korelacja w grupach wskaźników szczegółowych, ale przekraczało to nasze możliwości, szczególnie czasowe. Tego rodzaju analiza mogłaby być potrzebna w przypadku zagłębiania się w problem specjalizacji gospodarstw na tych terenach.

UWAGI KOŃCOWE

Postęp techniczno-organizacyjny i ekonomiczny w badanej zbiorowości zaznaczył się dość wyraźnie. Jest to zapewne wynikiem ogólnego rozwoju gospodarczego kraju, a w tym zwiększanie strumienia funduszu inwestycyjnego kierowanego na rozwój państwowego sektora w rolnictwie. W przyszłości w dalszym ciągu będzie nasilał się postęp techniczny. Równocześnie pożądanym jest, aby za tym poszła wyraźniejsza poprawa w zakresie postępu ekonomicznego, co jest zakładane w planach. Jednak do tych danych należy podchodzić dość sceptycznie, ponieważ postęp ekonomiczny nie wynika z trendu dotychczasowego.

Szukając przyczyn w dość dużym zdyspersowaniu przebiegu wykresów odnośnie do oceny produkcyjnej i ekonomicznej postępu, występują poważne trudności w znalezieniu jakiejś jednej lub zespołu przyczyn jednolitych czy podobnych, które by w sposób jednoznaczny determinowały występowanie postępu lub jego brak.

Właściwie przyczyn, poza ogólnoprzyrodniczymi, należy szukać w każdym gospodarstwie oddzielnie.

Porównując dane zawarte w ankietach dla gospodarstw podległych inspektoratom PGR woj. olsztyńskiego i szczecińskiego oraz dla poszczególnych kombinatów, można wyciągnąć następujące wnioski:

— rosną nakłady materialne w gospodarce PGR, co powoduje wzrost wyposażenia technicznego PGR — i to jest proces prawidłowy, ponieważ proces wzrostu kapitałochłonności w rolnictwie jest prawidłowością ogólnoswiatową,

— rosną wartości składające się na postęp techniczny i organizacyjny, ale jednocześnie daje się zaobserwować nieadekwatną dynamikę wzrostu produkcji w stosunku do postępu techniczno-organizacyjnego, czyli, że nakłady przynoszą zmniejszone efekty produkcyjno-ekonomiczne.

Postęp w PGR jest na ogół kosztowny i to jest też prawidłowością (coraz kosztowniejsze urządzenia technicznego wyposażenia rolnictwa), a wynika to z oceny ekonomicznej postępu, ponieważ wykazuje małą dynamikę wzrostu, a w niektórych przypadkach spadek.

Z ankiet wynika, iż postęp nie zawsze poprawia wyniki ekonomiczne gospodarowania, a w niektórych przypadkach nawet je pogarsza.

Wnioski te pokrywają się z wynikami rozlicznych badań, mówiących, iż PGR produkują stosunkowo drogo. Postęp więc jest chyba kosztowny; przyczyn tego stanu należy szukać w czynnikach tkwiących w samych gospodarstwach (czynnik ludzki, nasycenie inwestycjami), jak i poza nimi (ogólna polityka rolna, zarządzanie, system cen i ocen) itp.